

ALMAN EKONOMİSİNİN GELİŞME PROBLEMLERİ

Yazan : Prof. Dr. Walther G. Hoffmann

Çeviren : Doç Dr. Akif Erginay

I

Almanyanın ekonomik durumu bahsinde, gelişme problemlerinin ilk plânda yer alması icabeder; milletlerarası münakaşalarda da Almanya hakkında tercihen bu problemler üzerinde durulmaktadır. 1955 yılında gelişmede fiilen erişilen nisbetlerden çoğunun bu husustaki tahminleri aşmış olması dolayısıyla, bazı sürprizlerle karşılaşılması, bu meselenin ehemmiyetini daha da arttırmıştır. Bu itibarla bu hadisenin izah edilmesi istenebilir. Acaba bu yüksek gelişme nisbetlerinin sebepleri birer istisna mıdır? Hüküm, hal ve şekle göre farklı olacaktır; ancak ileri sürülecek faraziye ve tahminler izah edilebildiği takdirde, bu durumun müdafaası kabil olur.

Alman ekonomisinin ancak 1949, daha doğrusu 1950 yılından itibaren bir istatistik kontrolüne tâbi tutulmuş olması dolayısıyla, bir gelişme olduğu hakkındaki iddiaların itiraza yer vermesi mümkündür; zira elimizde 6 veya en çok 7 yıllık istatistik rakamları vardır; bu ise bir temayülü, tayin etmemize pek imkân vermemektedir. Bu devre, geçmiş bir tecrübe temeli üzerinde bir konjunktür tahlilinin yapılabilmesi için de çok kısadır. Bu düşünceler dışında hiç bir başlangıç, harp sonrası ekonomisinin devri tekâmülünü bulmamıza müsait değildir. Bu itibarla 1950 den sonraki Alman ekonomisinin devirlere göre bir taksimini yapmak üzere eski usul konjunktür devrelerine baş vurmak kabil değildir. Fakat devamlı şekilde yüksek gelişme nisbetleri kaydedilen zamanlar için konjunktür anlamının ne ifade ettiği hakkındaki teorik problem tamamen karşımızda durmaktadır.

Şu halde kısa devre müşahedelerine istinat ederek ne temayül problemlerinden ve ne de konjunktürden bahsedilebilir; belki sadece ana temayülleri araştırmak ve aynı zamanda münferit problemler mevzuu üzerinde ehemmiyetle durmak mümkündür. İstikbal bize, hakikaten uzun

devre temayüllerin veya dış amiller neticesinde meydana gelen kısa devrelerin hangi ölçüde olabileceğini gösterecektir.

Biz gayri safi sosyal istihsalin pazar sabit fiyatları üzerinden 1950 ile 1955 yılları arasında % 60 nisbetinde, yani ortalama % 9,4 nisbetinde bir gelişme seyriyle arttığı vakiasından hareket edeceğiz. Bu yüzde nisbeti, diğer memleketlere ve harpten evvelki devrelere nazaran yüksektir. Şüphesiz her zaman böyle olmamıştır; başlangıçta daha yüksekti; zira çok düşük bir seviyeden başlanılmıştı. Daha sonra 1952 yılına kadar ve bu tarihtenberi bu nisbet tekrar yükseldi ve 1954-55 yılları arasında % 10 nisbetinde reel bir artışa erişildi. Nüfus başına reel millî gelir de aynı devre içinde yılda ortalama % 8,4 nisbetinde yükseldi. Bu değişikliği nasıl izah edebiliriz? Sadece tedavül seyrinin bir kaç temel muadelesine baş vurmak kâfi gelmez; hadiseyi keyfiyete müteallik bazı esaslarla izah etmeğe çalışmak lâzımdır.

II

Gayri safi millî hasılanın ortalama artışını tahlil ve tefsir etmek istersek iki genel ve kat'i faktörden hareket etmemiz lâzımgelir; bu bakımdan Alman ekonomisinin 1945'den sonra çok düşük bir seviyeden başladığı hakkındaki iddianın hakikatta bir rolü olmuştur; zira bünye itibariyle bir memlekette nisbî hayat standardı evvelki yıllara nazaran küçük farklar göstermesine ve halkın da bu farkları pek az idrak etmesine rağmen, hemen bütün harp sonrası Almanlarında 1938 yılı istihlâk seviyesini bulmka arzusu vardır. Harp sonrası nüfus başına gelire iki harp arası ve 1914 den evvelki aynı gelir mukayese edilirse, bu arzu bilhassa dikkate değer. 1900 ile 1913 yılları arasında nüfus başına gelir, 1936 fiyatlarına göre 1.180 marka yükseliyordu; bu miktar 1900 yılında 1.143 marktan yılda vasatî %6 nisbetinde artarak 1913'de 1.232 marka çıkmıştı. İki harp arasındaki devrede, 1913 yılı reel gelire daha 1927'de - yani para reformundan iki sene sonra - vasil olunmuştu; ve bu gelir ortalama takriben % 2,9 nisbetinde artarak 1938 senesinde yıllık 1.537 markla en yüksek haddine yükselmişti. 1914 harbiyle 1939 harbi arasında gelir, para değişikliğinden bir sene sonra, harpten evvelki en yüksek seviyeden takriben % 8 nisbetinde düşük bulunmuş ise de, 1949 yılında reel gelir 1938 senesi gelirinin % 60'ı kadardı. 1936 fiyatlarına göre 1.021 mark olan bu gelir, hemen hemen 1890 senesi nüfus başına gelire muadildi. Bu itibarla 1949 geliriyle teknik bilgi arasında takriben 50 yıllık bir geriliğin lag" mevcut olduğunu müşahede edebiliriz. Sanayi memleketlerine nazaran her şeyden evvel bir teknik bilgi geriliği "lag" olan ve böyle bir geriliğin kaldırılması nesillere bağlı bulunan az gelişmiş memleketlerin aksine, Almanya'da bir "gelir

geriliği" vardı. Bu itibarla eski yaşayış tarzını tekrar temin etmek arzusunun en küçük istihlâk âdetlerine kadar ehemmiyetli bir amil olarak meydana çıkmış olması iyice anlaşılabilir. Eski yaşayış tarzının elde edilmesi ihtiyacı yeniden kalkınmada sarfedilen büyük enerjiyi de izah eder; o kadarki normal ve uzun vadeli bir gelişme seyrinde böyle bir enerji imkânlarını nazara almak mümkün değildir; ve bu hadisenin tesiri 1953-54'e kadar devam edegelmiştir; halen de evvelâ gıdalanma seviyesinin daha sonra giyinme seviyesinin iskân seviyesinin ve nihayet kültür seviyesinin tekrar elde edilmesine çalışılması bunu ifade eder.

Bu hadise ekonomik terakkinin safhalarından ayrılamaz; zira nisbeten kısa bir zamanda, eskiden yaşanan bir hayat seviyesine erişmek arzusu, ileride hayat seviyesinin daha da artması imkânlarına müteallik emelleri de mucip olmaktadır. Müstakar ve uzun vadeli bir gelişme halinde istihlâkin arttırılmasının hudutları umumiyetle daha küçük artış nisbetleri dolayısıyla hissedilmektedir. Buna mukabil kısa bir zaman için zorlanan bir kalkınma, imkânların çok fazla takdir edilmesi ihtimaline yer verir ki, bu tecrübe Almanya'da pek iyi bilinmektedir. Almanya'dan başkaa bir çok memleketlerde istihlâkin daha fazla artmış olması Alman halkına, yalnız eski yaşama seviyesinin tekrar elde edilmesi değil, fakat Almanya'nın hayat seviyesinin eskiden yakın bulunduğu diğer memleketlerin bugünkü hayat seviyelerine yaklaşmak lâzımgeldiğini anlatmıştır. İşte bu hususî manada, yukarıda bahsi geçen Alman tecrübesi böyle bir görüşün tesiriyle daha da kuvvetlenmiştir. Bu düşünceler karşısında Birleşik Devletler iktisadî gelişmesinin, Almanya'nın ileriye müteallik emelleri üzerinde yaptığı tesiri küçümsememek icabeder. Nihayet Merkezî Almanya'nın Doğu Almanya'dan ayrılması dolayısıyla iktisadî bünyede hasıl olan tam bir değişikliğin, yüksek gelişme haddinin dış ve fiilî tesiri olarak unutulmaması lâzımdır. Zira bu hâdisenin neticesi olarak sınaî istihsalın, sabit fiyatlara göre net millî hasıladaki kısmı 1936'da % 39,6 dan 1954'de % 43,2 ye yükselmiştir.

Sanayide artış haddi normal şekilde ziraat veya üçüncü derece sektörlerdeki artış haddinden yüksek olduğuna göre, böyle bir bünye değişikliğinden, müsavi şartlar altında olduğundan daha fazla bir artış seyri doğması tabiidir. Diğer taraftan bir kalkınma için aynı derecede veya daha fazla sanayileşmiş memleketlere nazaran bugünkü pazar şartlarında gerek keyfiyet gerekse kemmiyet itibariyle nisbeten daha fazla yeni teçhizatın bulunması lâzımgeldiği ilâve edilmektedir. Binaenaleyh, eski teçhizat terkedilmiştir, fakat bu, ortalama verimlilik mutlak seviyesinin, uzaktan da olsa, Amerika seviyesine yaklaşması lâzımgeldiği manasını tazammun etmez.

III

Bu muharrik genel sebebler her zaman göz önünde tutulursa, talebin ortalama artışıyla arzın genişlemesinin nasıl hasıl olduğunu tetkik etmek lâzımgelir; daha sonra da bu şartlara ileride ne ölçüde istinat edilebileceğini araştıracağız.

Harpten sonra ve 1950 yılına kadar en fazla talep artışı yabancı pazarlardan doğmuştur. İkinci olarak bu talepte, teçhizat gayri safi yatırımlarının, üçüncü olarak da âmme talebinin artışı yer alır. Fakat 1955 senesi teçhizat gayri safi yatırımlarını, bir evvelki seneye nazaran % 25 nisbetindeki fevkalâde artışı dolayısıyla nazara alırsak, bu talep bütün devre için en yüksek seviyeye geçer; o şekildeki, bir izah sebebi olarak onu birinci derecede telâkki etmek lâzımdır. Bir kaç yıla taksim edilmiş olarak 1952 senesinde küçük bir istisna ile -sabit fiyatlara göre- takriben % 9 nisbetinde yıllık bir artış olduğu anlaşılır. Bu durumda, teçhizat gayri safi yatırımlarıyla gayri millî hasıla arasındaki nisbet, 1936 fiyatları üzerinden, 1941 senesinde % 16,8'den son yılda takriben % 20 ye yükseliyor; bu demektir ki Alman istihsalinin beşte biri ekonominin teksifi ve vüs'at itibariyle kalkınmasına tahsis edilmiştir. Bu temayülü, ayrı bir nisbette de olsa, ekonominin bütün kollarında müşahede edebiliriz. Endüstriye ait kısım, devamlı şekilde arttı; bu kısım halen teçhizat gayri safi yatırımlarının üçte birini teşkil etmektedir. Mesken inşaatı bununla mütenasip olarak arttı ve sermayenin büyük bir kısmını massetti (% 21); yalnız kısa bir müddettenberi yatırımlar hafifçe azalmaktadır; fakat şimdiye kadar bu temayülü takip etmeyen bugünkü inşaat fonlarının, tedavülün lehine gelişmesi beklenebilir. Millî müdafaa teçhizatını da içine alan âmme yatırımları toplam yatırımların % 14 ü civarında tahavvül etti. Enerji sektörüne ait kısım da hissedilir derecede arttı; buna mukabil zirafî yatırımlar, bununla mütenasip olarak azaldı.

Bu gelişme seyrinin bir tefsirine girişmeden önce, yatırımların vasıflarından bahsetmek cabeder; zira para reformundan sonra, meskenler de dahi lolmak üzere her şeyden evvel inşaatla nisbeten çok büyük fonlar kullanıldı. Fakat bu arada başlıca gayretler teçhizat yatırımları lehine, yani yeni makina ve aletlerin istihsaline yöneldi; diğer taraftan, bu makina ve aletler, mesken inşaat miktarları hudutlarına erişince, sanayi inşaatının artmasını icabettirmektedir. Teçhizat yatırımları içinde makinalar, ilh, için olan masrafların nisbeten artacağı ve başlıca gayretlerin diğer inşaat yatırımları sahasından sinaî inşaat sahasına intikal edeceği tahmin edilebilir.

Endüstri sahasında vaki yatırım talebinin çok fazla artması sebebleri büyük mikyasta umumî fakat ayrıca hususî mahiyettedir. Zira artış şekli

hemen hemen her tarafta sanayiın gelişmesiyle karakterize edilmiştir; çünkü, sanayiın istihsal ettiği istihlâk eşyası ziraattan farklı olarak daha fazla bir talep elâstikiyetine tâbidir. Bu hal ehemmiyetli derecede yatırım-azalmasını mucip olur. Bundan başka isthsalin tefrike tâbi tutulması ve spesiyalizasyonu, sür'atle artan yatırımlar yapılmasını teşvik etmektedir; çünkü, onların istihsal âmilleri, diğer sektörlerdekinden daha fazla kolaylıkla çoğalmaktadır. Herkesçe bilinen bu temayül Almanya'da çok fazla taleple iç âmme hizmetlerinin talebi neticesinde artmaktadır. Sanayi mamullerinin talebi sanayide, nisbî ve mutlak miktar olarak artan teçhizat yatırımlarını mucip olmaktadır. Bu yatırımların takriben % 50'si ham maddeler ve istihsal vasıtaları endüstrilerine ayrılmaktadır, : bakiye yatırımlar yarı yarıya istihsal vasıtaları endüstrilerine ve istihlâk eşyası endüstrilerine gitmektedir. Yekûn yatırımlar üzerinden istihlâk mallarına yapılan yatırımlar miktarı, kapasite tesiri dolayısıyla şimdilik azalmaktadır. Yabancıların neden blhassa istihsal malları talep ettikleri ileride izah edilecektir. Fakat hususî alıcıların bu seviyeye yükselen iç taleplerile dahi, gıda maddeleri endüstrisi gibi bazı istihlâk eşyası endüstrileri de iktisadî gelişmede azalan gelir elastikiyeti dolayısıyla, aynı sür'atle artmazlar; bu itibarla yekûn yatırımlarda istihlâk eşyası kısmının payı daha geride kalamaz.

Yatırımlardaki bu çok kuvvetli artış o kadar kolaylıkla vaki olmaktadır ki yatırım malları talebi fiat artışlarıyla birlikte artmamakta ve dolayısıyla kazanç ümitleri gerçekleşmektedir. Filhakika yatırım malları endüstrilerinin arzı Almanya'da kısa bir zaman zarfında elastikiyet göstermiştir. Makina, otomobil, elektrik ve madeni eşya sanayii, hiç bir ehemmiyetli tıkanma olmaksızın mustakar bir şekilde aşırı bir talebi karşılamışlardır. Bir kısım yatırım malları sanayilerinin bünyesinin bu halden meydana gelmiş olması dikkate şayandır. Bu bünye son yıllar içinde değişmediği gibi ileride de hemen hemen aynı kalması ihtimali vardır. Zira makina sanayileri iş hacminin yarısı, dahilde, muntazam bir şekilde, memleketteki yatırım ihtiyaçlarını karşılamaya ayrılmaktadır. Madenî imalâtta yatırımların üçte ikisi ve elektrik sanayiinde ise iş hacminin yalnız dörtte biri memleket dahiline inhisar emektedir. Buna mukabil inşaat sahasında kapasite noksanlığından doğan ve 1954 inşaatını ancak % 20 nisbetinde aşan talep, inşaat piyasasında rijid bir âmme talebinin bulunması neticesinde fiatların yükselmesi dolayısıyla, tatmin edilebilmiştir. Fakat şu genel intibai nazara almak lâzımdır ki, millî piyasada sanayi yatırımlarının yekûn talebi, öyle pek müşkülâtsiz tatmin edilemezdi. İthalât bir kısım hususî sektör boşluklarını doldurdu ve fakat millî ihtiyaçları karşılamaktaki yardımını çok hafif oldu.

Yatırımların böyle ehemmiyetli miktarlarda artışı umumiyetle hususî finansman imkânlarıyla izah edilir. Nazarî tahlille de anlaşıldığı üzere yatırımların artışı bilhassa kazanç ümitlerine bağlıdır. Bazı tahminlerin de gösterdiği üzere bir kısım gayri safi kazançlar, yani arazi ve sermaye mülkiyeti kazançları, serbest meslek kazançları, gayri safi millî hasılanın 1953'de % 28 ini 1955 de % 26 sını teşkil ediyordu. Vergilerin ve diğer aktarma tediyelerin ve keza hususî emeklilik ödeneklerinin indirilmesinden sonra pazar fiatlarına göre hesap edilen gayri safi millî hasılanın gerek 1953 gerekse 1955 de yatırımlar için % 8 nisbetinde bir bakiyesi kalıyordu. Net gelirlerin böyle bir gelişmesi 1955 yılında, aynı yılın Ocak ayından başlamak üzere yapılan vergi indirimleriyle kolaylaştırıldı.

Harpten sonraki kazançların hesabında aşağıdaki üç âmilin rolü vardır.

Evvelâ, iş hacminin artmasıyla birlikte parça başına masrafların azalması veya hiç olmazsa muvakkat masraflarda yeniden azalma olması. Yapılan müşahedeye göre bir sermayedar, yatırımlarında böylece çok kuvvetle teşvik edildikçe diğer sermayedarlar da onun gibi hareket etmişlerdir; o şekildeki Schumpeter'e nazaran bütün bu yıllarda yatırım yapmak nikbinliği beslenmiştir. Diğer bir sebep, ihtiyaçları tatmin etmekten doğan talep fiatlarının elâstikiyetidir. Bu hal sanayicilere normal kârlarından fazla geçici inhisar kârları temin etmek imkânını vermiştir. Üçüncü bir sebep de birinci ile ilgili olarak parça başına munzam yüksek ve rejid kazançlar yardımıyla, 1936-1945 seneleri arasında olduğu gibi yine kısmen rejid kalkülasyon metodlarına göre yapılan bir esas üzerinden mümkün olduğu kadar uzun müddet için hesaplar yapmak temayülüdür. Bu gün bu kazanç şansları geniş mikyasta kullanılmış olduğu gibi ücretlerdeki büyük artışlar da bunları bertaraf edememiştir. Hatta daha fazla olarak endüstride ücret payları yani ücretler ve maaşlar toplamı net istihsal miktarlarına nisbetle hemen hemen aynı kalmıştır. Ancak 1955 yılından itibaren hafif bir artış görülmüştür.

Yatırımların ikinci finansman kaynakları kısa, orta ve uzun vadeli krediler şekli altında istikraz sermayesi ismini alır. Bilindiği üzere Almanya'nın 1870 yılından sonra sür'atle gelişmiş olmasının, bankalarla sanayiinin sıkı bağlılığına atfedilmesi lâzımgeldiği tekrar iddia edilmiştir. Bu hadise harp sonrası gelişmesinde de büyük bir rol oynamıştır. Zira kredi müesseseleri ticaret faaliyetlerini likid paralarının son hudutlarına kadar genişlettiler. Başlangıçta zikredilen yenide kalkınma, bankaların hizmet görebilmelerinde büyük bir rol oynamıştır. Bu arada, gelişmenin mustakar olması sayesinde muayyen bir tahkim yapılması mümkün olmuştur. Kısa vadeli krediler 1950 de dahi yekûn kredinin % 40 ını teşkil etmiş ise

de 1955 e kadar % 17 ye düşmüştür. Bu müddet zarfında kredi yekûnu gayri safi millî gelirin % 11 inden % 9 ununa inmiştir. Sermaye piyasasının daha geniş bir ölçüde yatırımlar finansmanını karşılaması nisbetinde, eğer yatırım yapmak temayülü aynı kalır ve sermaye bulmak imkânları artarsa, ilerde de yatırımlar artışı olması beklenebilir.

Buraya kadar kısa bir şekilde yapılan, Alman Endüstrisinin yüksek gelişme haddi için olan yatırım artışlarının ehemmiyeti hakkındaki tahminler, akla uygun görülmektedir; zira burada yalnız miktar itibarile en büyük değil, aynı zamanda şüphesiz buna tekabül eden şartların devamı olması halinde, en sağlam bir kudret bahis konusudur. Buna mukabil şimdiye kadar ikinci derecede kalmış olan ihracat artışı vasıtasıyla talebin artmasına daha büyük bir nisbette yer verilmiş olması lâzımdır. Bu itibarla Almanya'nın hususî ve ölçü bakımından ancak ender bir kaç memlekette muvazi bir durumu olan yeni gelişmesi görülmektedir. Böyle bir ihracat artışı nasıl mümkün oldu ve bundan ne derece yayılma temayülleri ortaya çıktı? Yabancıların Alman malları talebi, mühim bir rol oynamıştır. 1951 yılında ilk talep artışının % 37 si yabancı memleketlerden geldi; 1954 yılında da ihracatın artışı teçhizat gayri safi yatırımlar artışından fazla oldu. Hata 1941 yılında bile müstakil talebin % 28 i ihracatın artışına atfedilebilir. Böylece Almanya 1954 yılında İngiltere ve Birleşik Devletlerden ehemmiyetli bir mesafede de olsa tekrar dünyanın üçüncü ticaret memleketi haline geldi. Almanya'nın dünya ticaretindeki hissesi 1955 yılında 1936 daki gibi % 7,5 dur.

Bu gelişme her şeyden evvel ihracatın artış imkânlarına tekâbüle etmesi sayesinde mümkün oldu. Mamûl mallar ihracat hacmi 1950 den 1955 e kadar 3 misline çıktı. İşte ihracat genişlemesinin sebebi budur. Yatırım malları yabancı memleketlerde yapılan satışın yarısından fazlasını teşkil etti. Halbuki istihlâk malları bunun onda birini geçmiyordu. Bu itibarla ihracatın bünyesi yabancı memleket pazarlarına intibak etti. Bu pazarlarda hale çok fazla gelişme hadleri mevcuttur veya böyle bir gelişme beklenebilir. Yabancı pazarlar umumiyetle istihsal malları pazarlarıdır. Bu değişiklik Almanya'nın iç menfaatlerine uymaktadır. Zira bu şekilde makina imalâtı, maden sanayii, elektrik malzemesi ilh. gibi kolların kapasitesi genişledi. Ve böylece eşya vasıflarının farklılaştırılması ve istihsal masraflarının azalması mümkün oldu.

Ihracatın artış sebepleri yalnız ihracatın bünyesine değil fakat bir rekabet imkânına da dayanmaktadır. Ancak bunu teferrüatla ispat etmek pek mümkün değildir. Umumiyetle Alman ihracat malları vasati fiatlarının değişiklikleri 1950 den itibaren Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık ihracat fiatları değişikliklerine nazaran Almanya'nın aleyhine olmadı.

Üstelik bazı hallerde Alman fiatları Amerikan fiatlarından daha da düşüktü. O kadar ki bu nevi mukayeseler yapılması imkân dahiline girdi. Fiatlardan başka teslim ve kredi şartları, hususile az gelişmiş memleketler bakımından ehemmiyetli bir rol oynadı. Fakat burada Alman ihracatı yabancı memleketlerle mukayese halinde hiç bir fayda sağlamamıştır. Artan ithalât sayesinde bu çok müsait ihracat gelişmesi, talep artışına tamamen faydalı olmuş sayılmaz. Harp sonrası devresinde talep çoğaltanı ortalama 1.6 olarak alınırsa ithalâtın artışı gelirin ehemmiyetli bir yükselişini intaç etmesi lâzım gelirdi. Fakat hakikatta ithalât artışı bu gelişme kuvvetini tedricen frenledi. O şekilde ki 1955 yılında bunun toplam talebin net miktarı üzerindeki tesiri pek az olmuştur. İthalât hacmi 1950 den 1955 e kadar % 100 kadar arttı (% 99); iki en mühim gıda maddeleri ve ham maddeler gruplarının miktarları karşılıklı olarak % 55 ve % 85 nisbetinde çoğaldı. Sanayi malları istihali de aynı müddet zarfında % 81 nisbetinde arttığı için ham maddeler ithalâtı hemen tamamen sanayi faaliyetleri artışına tekabül etmektedir. Almanya'nın ham maddeler ihtiyatları bakımından bu sıkı bağılığın ileride de devam etmesi lâzım gelmektedir. Ziraî mahsuller ithalâtının bu artış hareketini takip etmemesi hadisesi yalnız bu sektörün daha az serbest olması ve gümrüklerden daha az müdahalesiz geçmesine değil aynı zamanda gelirin ziraî mahsuller karşısındaki elâtkiyetinin zayıf olmasına da bağlı bulunmaktadır. O şekildeki gelirin daha fazla artması halinde ithalâtın daha fazla nisbette artması lâzım gelmektedir. Üstelik mütemadiyen artan bir gelişme içinde Alman piyasasının dünya sanayiindeki iş bölümünü dikkat nazarına alması lüzumu mamûl maddeler ithalâtının daha fazla nisbette artmasıyla ortaya çıkmaktadır (+ % 230); Bu mâmul mallar ithalâtına yalnız yatırım malları değil istihlâk malları da dahildir.

İthalatın bu şekilde artması, fiatların 1953 e kadar düşmesinin ve 1954 de sabit kalmasının bir neticesidir. Fakat 1955 yılında hususile ham madde fiatlarının artması dahi ithalâtın artışına mani olamamıştır. Bu hal eticesinde bir taraftan fiatların artışı, masrafların azalmasıyla karşılandığı gibi diğer taraftan da fiatlar seviyesini düşürmek mümkün olmuştur.

Alman sanayiinin ilerdeki artış haddinin gözle görülebilir ölçüsü dünya pazarlarına bağlı olmuştur. (Ticaret hadleri) 1954 yılına kadar Almanya'nın lehine düzelmiştir. Ve ancak kısa bir zamandanberidir ki bu hadler ters bir istikamet almışlardır. Bu itibarla biriktirilen dövizler halen kısa devre açığını kapayabilmektedirler.

Fakat ihtiyatlar daha da çok artarsa artış hadlerinin bugünkü düşme temayülü bu ihtimali uzaklaştırmağa müsait olsalar dahi temel muvazeneyi kurmanın tek çaresi ya dahili fiatlar seviyesini yükseltmek veya

para kıymetini arttırmaktır. Bununla beraber bu yapılırsa şüphesiz gelişmeyi devam ettirmekten ziyade frenliyecek olan kuvvetler ortaya çıkacaktır. Almanya bakımından böyle bir tahlil esasen bu noktada kalmaktadır; zira gelişme sürati ve en ehemmiyetli ihracatçı memleketlerin iktisat dışı muvazene temayülleri üzerinde hiç bir faraziye yürütülemez. Dünya ham madde fiyatlarının artmağa doğru bir temayül gösterdikleri kabul edilirse, Almanya için ticaret hadleri menfi bir hal almağa devam edebilecek ve iktisadî-siyasî müdahaleler fuzulî bir durum gösterecektir. Bunun yerine üçüncü ehemmiyetli faktör olan azçok muhtar yekûn talebi, yani devletin, gayri safi yatırımları haricindeki istihlâkını tetkik etmek lâzımdır. Gayri safi millî hasılaya istinat etmek ve küçük tahavvüllerini nazara almamak suretiyle evvelce tarif edilmiş olan bu istihlâk aşağı yukarı % 16 nisbetile aynı kalmıştır. Bu hal, nazara alınan kısa zaman içinde istihlâkin Millî Müdafaa lehine pek değişmemiş olması ve daha fazla bir istihdamla ücretlerin az çok artması neticesinde şahsî masrafların genel artış hudutları dahilinde kalması sayesinde mümkün olmuştur. Buna uygun olarak gayri safi millî hasıla üzerindeki vergi yükü de % 25 nisbeti civarında tutulabilmektedir.

Fakat vergilerdeki bu intibakın, devlet istihlâkinin, gelişme seyrinde mühim bir rol oynadığını zannettirmemelidir. Bundan bütün ekonomi içinde öyle bir sektörün genişlemesinin şimdiye kadar yapılmış olan milletlerarası tecrübelerle nazaran iktisadî gelişmeyi ya frenlemesi veya canlandırması neticesi doğabilir. Almanya'nın maliye politikası zamanımıza kadar çok muhafazakâr bir tarzda sevk ve idare edildi. Şüphesiz yalnız bir buhran zamanında halk maliyenin siyasî-konjonktürel fonksiyonun anlayabilir; ancak ilmî bakımdan devlet gelirleriyle konjonktür arasında bir muvazilik manasında bir vergi sistemi reformunun istenebileceği düşünülebilir. Bugün vergilerde indirme yapılması mevzuunda Almanya'da münakaşalar yapılmaktadır. Ekonomik hayat buna lüzum göstermektedir. Fakat yüksek gelirlerin kısılması lâzımgeldiğini düşünen bir çok ilim adamları, bunu reddetmektedirler. Bütün bunlar ekonomi politikasının ana meselelerinin asıl münakaşa mevzuu olduğunu gösterir. İleride bütün ekonomik gelişme seyrinde hangi ölçüde yüksek bir hadde varılacağı tahmin edilebilir? Bu sorunun cevabı diğer bazı meselelerin cevaplandırılmasına bağlıdır: Devlet istihlâki millî müdafaa masraflarının artış nisbetine tâbî olarak artacak mıdır? Bizatihi yatırımlar ve ev inşaatı kredileri hususî yatırımların artması nisbetinde azalmıyacak mıdır? Yahut ta talebin düşmesi ihracatın arttırılmasile karşılanabilecek midir? Gelirlerin inkısamında bir değişiklik yapılması lâzımgelen ve hazırlanmakta olan içtimai reform nazarı gelişme meselesi içinde kati bir izah şeklini bulamaz. Zira ancak

uzun bir müddet zarfında, istihlâk miktarının nekadar yükseleceği ve tasarruf miktarının nekadar azalacağı gibi durumlar kati bir hükme imkân verecektir.

IV

Gelişme bakımından tesirleri az olması dolayısıyla ihtiyatların ehemmiyeti istisna edilirse, talebinen mühim kat'î amilleri ortaya çıkar; ve dolayısıyla böylece nekadar arttığını tetkik etmek icabeder. Zira gelişme işçilerin yılda ortalama (1950-1955) % 4,3 nisbetinde artması sayesinde mümkün olmuştur: İşçilerin artışı aynı müddet zarfında iş saati başına % 7 nisbetinde bir gelir artışı ile muvazi gitmiştir. Net ücretlerin yükselmesiyle birlikte bu ücretlerin takriben üçte biri kadar olan emeklilik ve rantların birlikte bu ücretlerin takriben üçte biri kadar olan emeklilik ve rantların da artışı vaki olmuştur. Bu iki büyük miktarla hasıl olan gelirin büyük kısmı hususî müteşebbislerin gelirlerindeki fazla nisbetteki artışla daha da çoğalmıştır. O şekilde ki kullanılabilir gelirin artması neticesinde hem daha fazla istihlâk etmek hem de bununla mütenasip olarak daha fazla tasarruf etmek mümkün olmuştur. Bunun içindir ki fertlerin tasarruf miktarları % 3,8 (1950) den %7,7 (1955) ye yükselmiştir. Gelirin bu şekilde artışı istihdam bakımından her şeyden evvel yatırım malları sanayiine ve inşaat piyasasına tesir eden yatırımlar artışından daha büyük bir ehemmiyeti haizdir. Buna mukabil hususi şahısların masrafları devamlı şekilde dağılıp göstermiştir. Zira her iki sahada da işba hudutlarına hemen hemen erişilmiştir. Bu itibarla yeni istihlâk mallarına gittikçe fazla bir nisbette talep vaki olmuştur. Bu bakımdan reel gelir arttığı zaman bazı istihlâk mallarına ve tasarrufa doğru bir kayma olduğu hakkında bilinen gelişme tecrübesi Almanya'da son yıllarda tahakkuk etmiştir.

Esasen kuvvetli olan tasarruf temayülü, muayyen bir gaye ve hususile ev inşaatı sayesinde tasarrufa yapılan vergi muafiyetleriyle daha da kuvvetlendirilmiştir. Muayyen derecede bir teşvik kıymetli senetleri tasarrufunu da tevlit etmektedir. Gerçekten hiç olmazsa 1955 sonbaharına kadar gerek Birleşik Amerika Devletlerinde gerekse Birleşik Krallıkta esham kurları ve dividant hadleri yükselmiştir. Hülsa, bu tasarruf hadlerinin yavaş artışı hususunda görünürde bir hudut yoktur. Geçen seneki hafif bir gerilemeye fazla ehemmiyet atfedilemez. Eğer fiatlar seviyesi istikrar bulursa orta gelirlerin tekrar artması daha fazla bir tasarruf temayülüne yer verebilir. O kadar ki istihlâk farklılaşması nekadar kuvvetli olursun "Démonstration Effect" in tesiri Amerika'ya nazaran daha erken başlayabi-

lecektir. Hakikatte burada şu noktayı belirtmek lâzımdır ki, kullanılmaları sırasında ferdî taleplerin azalan bir artış göstermeleri, son senelerde rastlanan arz elâstikiyeti manii karşısında kalmaktadır; ve bu hal geçinme seviyesinin ehemmiyetle artışına bütün imkânları kapamaktadır.

V

İşte bu sebeble geçmiş ve gelecek artışlar bakımından arz şartları yeniden tetkik edildi; o şekilde ki yüksek artış hadlerine nasıl erişileceğini araştırmak lâzım gelmektedir. Millî istihsal, ancak işçi sayısı, bunların iş müddetleri veya işçi başına verimlilikleri artması nisbetinde çoğalır. Gerçekten 1950 den 1955 e kadar işçi sayısı ortalama % 4,3 nisbetinde arttı ve sanayide işçi başına iş müddeti aynı yıllar arasında ortalama haftalık % 0,48 nisbetinde uzadı.

Bütün sektörler için rakam bulunmadığı cihetle, bütün ekonomi bakımından hal ve şartların hesabedilmesi mümkün değildir. İstihdam artışı nüfusun yıllık % 1,3 nisbetinde artması ile imkân dahiline girdi. Bu nisbette 1950 ile 1955 arasında memlekete giren ortalama 270.000 kişi, nüfusun tabii artışı derecesinde vüsat gösterdi. Fakat millî istihsalin gelişme haddi, hususile endüstride, senelik ortalama olarak % 7,1 iş verimliliğinin artması sayesinde tahakkuk ettirildi. Ziraat ve üçüncü derece faaliyet sektörlerinde verimliliğin nasıl geliştiği henüz bilinmemektedir. Bu müşahede doğru ise ve inşaat dahil olarak endüstri, bütün net istihsal kıymetinin takriben yarısını temin ettiği nazara alınırsa bütün ekonomideki iş verimliliğini artışı, endüstri ve hususile bunun dinamik branşlarına bağlı kalmıştır. Bu sanayilerden burada şunları zikretmek icabeder; Otomobil saayii, elektrik malzemesi, kimya, optik aletleri ve makina inşaatı; bunlara mukabil demir ve çelik sanayileri, mensucat ve hususile maden sanayii verimlilik ortalama artışı üzerinden bir gecikme göstermektedir.

Gelişmenin ileride yapılacak tetkiki sırasında iş müddetinin artışının değil fakat bu müddetin azalmasını nazara alınması lâzım geldiği vakıasından hareket edilecektir; zira bu son durum bir çok fabrikalarda görülmüştür. İstihdam artışı bilindiğine göre, evvelâ büyük nisbetteki göçmenlerden başlamak lâzımdır. Bundan sonra da işçiler sayısının artış miktarı nazara alınacaktır. Resmî tahminlere göre nüfusun ehemmiyetli miktarda artışı Almanya'da 1980 den evvel mümkün değildir. Bunun için gittikçe gayri müsait bir hal alan yaş durumları dolayısıyla, çalışacak halde olan erkek ve kadın nisbeti aynı kaldığı takdirde, işçi sayısı azalacaktır. Göçmenler hariç tutulursa ve 1955 senesinin % 5,3 nisbetindeki işsizleri vasıflı olmadıkları dolayısıyla hiç bir ihtiyat işçiyi temsil etmediği kabul edilirse, en

ehemmiyetli şartlar genel olarak ve bazı yeni sanayilerde verimlilik artışını intaç edecektir. Bunun gibi ziraat tedavül ilh. de önümüzdeki yıllarda esaslı değişiklikler beklenmemektedir. Bu hal endüstri kapasitesinde mukabil bir artışın olmasını icap ettirir. Okadar ki bir çok kollarda esasen yüksek bir işletme derecesine vasıl olunmuştur. Bu itibarla bu gün mevcut 1,5 nisbetinde sermaye marjinal emsali kabul edilirse muhtemel gelişme haddi, büyük mikyasta, muhtemel tasarruf haddine bağlı bulunmaktadır. Halbuki tasarruf haddi -milletlerarası bir mukayesede- esasen yüksek olarak gösterilmektedir. Şu halde Almanya'nın gelişme problemi -arz bakımından- sermayenin nisbeten az bir artışı olmakla beraber muayyen bir gelir artışına erişmek için mümkün teknik islâhata göre değişmesi icap edecektir. Bütün rasyonalizasyon vasıtalarını iş verimliliğini muayyen bir derecede arttırmak maksadile, her fabrikada, her pazarda ve bütün ekonomide angaje etmek lâzım gelecektir.

VI

Arz ve talep bakımından spesifik gelişme şartları göz önüne alınırsa her iki unsurun birbirile olan münasebetini yani pazarın bünyesini izah etmek icabeder. Hangi derecede bir gelişme muvazenesi teşekkül edebilir ve ileride yüksek bir artış haddine erişmek için ne gibi şartların tahakkuk etmesi lâzımdır? Burada nisbî bir iş darlığı, yabancı memleketlerle sıkı bir bağlılık ve yüksek bir endüstri emsaline rağmen sür'atle kuvvetlendirilmesi istenen bir ekonominin zarurî bir şartı olarak fiatların seyyalyeti problemini bütün genişliği içinde göz önünde bulundurmamak icabeder. Çünkü yalnız yabancı fırsatların en müsait şekilde elde edilmesi değil, aynı zamanda mahiyeti itibarile mamûlleri bakımından nazara alınca devamlı organik değişikliklere maruz bulunan bir sanayi sektöründe, teknik terakkinin en müsait imkânlarını yaratmak lâzım gelir. Bunun içindir ki nisbeten tedricen artan ham madde masrafları vasıtasile fiat münasebetlerinde bir değişiklik yapmak, hiç olmazsa talebi yüksek bir fiat elâstikiyeti gösteren endüstrilerde, arzuya şayandır. Böylece rasyonalizasyona icbar etmek suretile gelişme seyrine daha kuvvetli bir dinamizm verilmiş olur. Diğer taraftan istihlâk malları fiatları seviyesinin istikrarı da yüksek bir gelişmeyi kolaylaştırır.

Almanya'da gelişme şartları üzerindeki harp sonrası tecrübelerin tamamen müsbet olduğu söylenemez. Bütün bir istihsal kategorisi fiatlarında devamlı bir sertlik olduğu iddia edilebilir. Bu hal mutlak değilse de pazar hakkında mukayeseler yapmağı zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan aynı hal fiatların rijid olmasının büyük bir rolü bulunmadığı ücret hadleri hakkında da caridir. Çünkü reel ücret tahavvülleri sabit ücretle-

rin tahmin ettirdiklerinden daha büyüktür. Fakat reel ücret ve sabit ücret, gelişme yavaşladığı zamanlarda birbirlerine yaklaşırlar. Bu durum, problemi bu günden daha şiddetli bir hale sokabilir. İktisat politikası, iktisadî ve ticarî tedbirler ve rekabeti zorlamak, bahis konusu değişiklikleri teşvik etti. Fakat bunun neticesi dikkate değer. Zira hayat pahalılığı endeksi 1951 den 1955 sonuna kadar (Kore harbi buhranı) ancak % 2 nisbetinde arttığı halde meselâ gıda maddeleri fiatları % 6, giyinme eşyası % 13 ve meskenler % 7 nisbetinde arttı. Hayat pahalılığının bu nisbî istikrarı Birleşik Amerika Devletleri ve Fransa'da da görülür. Buna mukabil İngiltere ve Hollanda'da hafif bir yükselme mevcuttur. Sanayi mamûllerinin en fazla değişiklik gösteren fiatları son yıllarda da birbirlerine aykırı temayüller göstermektedirler. O şekilde ki fiatlar seviyesi Kore harbinden sonra pek az değişmiştir. Yalnız 1955 yılı sonundanberi geniş bir sahada fiat yükselişlerine kuvvetli temayüller olduğu sezilmektedir. Fakat bu temayüller hususî olarak bir fiat değişikliği meselesi olmaktan ziyade umumî olarak bir fiat seviyesi meselesidir. Bu durum karşısında muhtemelen iktisadî kredinin azaltılması vasıtaları kullanılacaktır. Böylece münferit fiatlar ve fiatlar seviyesi hemen hemen kendi fonksiyonlarını görürler. Şüphesiz bu şart ilerde büyük bir ehemmiyeti haiz olacaktır. Zira gelişme pek kuvvetli ve fiatlar endeksi pek müessir olursa geçici fakat şiddetli inşaatikallere sebep olabilir. Şu halde ancak iç taleple ve ihracatın artması sayesinde devamlı nisbetsizlikler önlenebilir. Bu itibarla Almanya'da gelişmenin muvazenesi hakkında ehemmiyetli bir mesele vardır: bu mesele ham madde pazarları da uzun vadeli temayüller meselesi ve son zamanlardaki artış ile -stratejik mülâhazalar istisna edilirse- yeni sanayi memleketlerinin mütemadiyen artan taleplerine taallûk eden ham madde pazarlarındaki uzun vâdeli temayüller meselesidir.

VII

Netice olarak iki mülâhaza ileri sürelim. Bu izahattan sonra hiç şüphe yoktur ki yüksek bir artış haddi, yabancı ekonomiler bir tarafa bırakılarak, merkezî iktisat tedbirleri ile elde edilemez: Fakat bütün bir grup ticarî rekabet âmilleri kısmen devamlı şekilde kısmen geçici şekilde tesir icra etmiş olduğundan, yabancı memleketlerle olan derin zincirleme bağıllık neticesinde bu günki gelişme gerek Avrupa gerekse dünya ekonomisi için faydalı olan bir gelişme olarak tahakkuk etmiştir. Çünkü Avrupa'nın gelişme seviyesi bu sebepten yükseldi, dünyadaki durum düzeldi ve diğer memleketlerle olan bağları kuvvetlendi.

İngiliz klasiklerinin bahsettikleri iktisadî tesanüdün, biraz farklı ola-

rak, milletlerarası gelişme muvazenesinin spesifik problemleri sahasında tamamen doğru bir esasa istinat ettiği anlaşıldı.

Bu birinci mülâhazadan bir ikincisi meydana çıkmaktadır.

Her pazarın tanzimi rekabete, bırakılsa dahi, sırf bunun için memleketler dahilinde iktisadî bir koordinasyon siyasetinden vazgeçmek icabetmez. Ekonomi siyasetinin vasıtası büyük mikyasta ilimle meydana getirildi. Bununla beraber bir kısım mmünferit sektörler, bazı branşlar ve sosyoloji grupları ekonomide tedavülün, muvazene şartlarına tabi olmasını reddetmektedirler. Böyle bir muvazene yalnız müesseselere değil bütün tarafların dinamizmine bağlı olduğu için böyle bir koordinasyona muarız olan kimselerin hemen ikna edilmesi lâzımgelir. Bu itibarla çok münakaşa edilmiş olan Avrupa problemi, Avrupa sosyal hasılasının mümkün en fazla kesafetle arttırılması bakımından nazara alınması lâzımdır. Bu hal müşterekbir istihdama ve karşılıklı tamamlanmağa en iyi şekilde imkân veren sıkı bir işbirliğinin yegâne şartıdır.